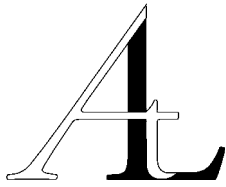

e - I S S N 2 6 6 9 - 2 4 4 9

Archivum Lithuanicum 23

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 23

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2021

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),
(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),
UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),
JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),
HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* † (kalbotyra / linguistics),
PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),
JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Dovilė Gervytė

Maironio autoređagavimas: neapsisprendimo dėl pakeitimų pernaša o 9

Mindaugas Šinkūnas

Korektūriniai spaudos skirtumai kai kuriose lietuviškose XVI–XVII a. knygoje o 41

Birutė Triškaitė

Jono Jokūbo Kvantos akademinės veiklos ataskaita:

Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras 1724 m. o 59

Ona Aleknavičienė

Kalba ir tapatybė Kristijono Gotlybo Milkaus žodyno *Littauisch-deutsches und Deutsch-littauisches Wörter-Buch* (1800) pratarmėse: diskurso analizė o 101

Inga Strungytė-Liugienė

Johanno Arndto *Rojaus Darželio* maldų redagavimo istorija (1807–1817) o 137

Jurgita Venckienė

Kazimiero Jauniaus *Lietuviškas Kalbomōklis. Baltiko padangese* (1897) –

Jono Jablonskio *Lietuviškos kalbos gramatikos* (1901) šaltinis o 161

Reda Griškaitė

Teodoro Narbuto mokslinė korespondencija kaip veikalo

Dzieje narodu litewskiego „akademiškumo“ liudijimas o 191

Roma Bončkutė

Johannes Voigto *Geschichte Preußens* (1827–1839) nuorodos

Simono Daukanto veikale *BUDA Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ĩr Zámajtiū* (1845) o 269

Карина Чарыкова

Топография Симонаса Даукантаса в Санкт-Петербурге o 299

Recenzijos (Reviews)

Roma Bončkutė

Recenzuojama: Rita Šepetytė (par.),

Pamokslai vairingose materijose, sakyti Ambroziejaus Pabrėžos, 2020 o 351

Silva Pocyte

Recenzuojama: Domas Kaunas,

Martynas Jankus. Tautos vienytojas ir lietuvių spaudos kūrėjas, 2021 ○ 359

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Mortimer Drach

CorDon – A Deeply Annotated Digital Corpus
of the Works of Kristijonas Donelaitis ○ 367

Pietro U. Dini

In memoriam: Williamas Riegelis Schmalstiegas (1929–2021) ○ 391

Giedrius Subačius

In memoriam: Susitikimai su Williamu R. Schmalstiegu (1929–2021) ○ 397

Christiane Schiller

In memoriam: Gertrud Bense (1930–2021) ○ 405

Giedrius Subačius

University of Illinois at Chicago,
Lietuvos istorijos institutas, Vilnius

In memoriam:

Susitikimai su Williamu R. Schmalstiegu (1929–2021)

Anksčiausia, ką prisimenu, tai Williamo R. Schmalstiego kaliošai, arba purvabridžiai, kaip tais laikais mėginta sakyti. Vilniaus universitete tada buvau aspirantas (dabar būčiau doktorantas), Schmalstiegas 1986 m. buvo atvykęs į Vilnių su savo dukra rudens semestru rinkti medžiagos savo angliškai rašysimam *Lietuvių kalbos istorinei sintaksei*. Daug lijo, ir Schmalstiegas ant batų dar apsiaudavo kaliošus, tikrus kaliošus, tokius, kokius atsimenu vaikystėje matęs Maksimonių kaime įsispiriant, kai bobutė eidavo žalosios milžt. Vilniuje tada kaliošai jau nebebuvo atpažįstami kaip realiai funkcionuojantis apavas, gal tik kaip koks istorizmas ar kaimą nostalgizuojančios literatūros ornamentas. Kai atėję į Baltų filologijos katedrą matydavom kertelėje suglaustus kaliošus, žinojom, kad Schmalstiegas jau universitete – gal bibliotekoj, gal paskaitoj.

Dabar apie tuos kaliošus galvoju kaip apie Schmalstiego praktiškumą, nebijojimą išsiskirti, nekonformizmą, tiesiog drąsą. Bet jis pats tada galbūt manė, kad toks apavas bus kaip tik sovietinei Lietuvai ar jos klimatui. Atsimenu, besišnekučiuodamas su kitais lingvistais apie *Lietuvos* vardo kilmę, ar tai iš upelio *Lietauka* pavadinimo, ar dar iš kur atsiradusį, Schmalstiegas pasakė, kad *Lietuwoos* vardas padarytas tiesiog iš *lietaus*, ir plati šypsena išdavė jį gerai žinant lingvistinius argumentus prieš tokį teiginį. Bet taip poetiškiau. Schmalstiego lietuvių kalbos vadovėlyje (rašytame su bendraautoriais Leonardu Dambriūnu ir Antanu Klimu) yra toks tekstas:

GRAŽI DIENA

Šiandien yra labai graži diena. Dangus grynas – nė debesėlio. Profesorius Vitkus eina pasivaikščioti. [...] Jis eina pas savo sūnų, daktarą Vitkų. [...] Dr. Vitkus gyvena priemiestyje, kur visuomet geras oras. [...]

– Gražus dangus, ar ne? – sako profesorius.

– Puikus oras, tačiau ateina lietus, – atsako sūnus.

2012 M. WILLIAMAS R. SCHMALSTIEGAS SKAITO PRANESIMA AABS KONFERENCIJOJE
ILINOJAUS UNIVERSITETE ČIKAGOJE; GIEDRIAUS SUBAČIAUS FOTOGRAFIJA

William R. Schmalstieg

Į profesoriaus Jono Palionio paskaitas apie literatūrinės (rašomosios) lietuvių kalbos istoriją Schmalstiegas ateidavo savais batais. Tai buvo lituanistams studentams skaitomas privalomas kursas, bet Schmalstiegas irgi buvo priimtas jo klausytis. Klausiausi to kurso ir aš, kaip Palionio aspirantas, tiesiog kartočiau tą kursą, išklausytą kažkada dar studijų metais, bet dabar jau viską įsirašinėčiau į magnetofono kasetes. Schmalstiegas paskaitų nepraleisdavo, visada sėdėdavo pirmame suole, klausydavo susikaupęs, bet klausimų po paskaitos paprastai neužduodavo, bent jau jų neatsime- nu. Na, ir mados tokios *klausti* tada nebūdavo.

Po to, grįžęs į Ameriką, Schmalstiegas parašė ir išleido lietuvių kalbos sintaksės knygą. Tiek ir teatsimenu iš tų sovietinių laikų. Na, dar galėčiau pridurti, kad man labai patiko Schmalstiego dukros vardas *Roxanne* (kaip Aleksandro Makedoniečio žmonos), bet su ja pačia tada pabendrauti neteko.

Praėjo daug metų, ir 1997 m. Schmalstiegas nutarė savo Penn State University Pensilvanijoje, Steit Koledžo mieste, surengti konferenciją, skirtą pirmosios lietuviškos knygos jubiliejui pažymėti. Pakvietė ir mane, ne taip seniai ėmusį dirbti Čikagoje, Lituanistikos katedroje Ilinojaus universitete. Specialiai tai konferencijai rašiau pranešimą apie Mažvydo tekstų iškraipymus, padarytus beretušuojant ir perspausdinant. Nelabai orientavausi Amerikos geografijoje, nusipirkau lėktuvo bilietą iki Detroito ir maniau, kad jau būsiu arti Schmalstiego namų, tik išsinuomosiu mašiną ir greitai pas jį nuvažiuosiu. Bet važiuoti teko dar beveik visą dieną. Schmalstiego namuose buvau mielai priimtas, įspūdį padarė jo lituanistinė biblioteka ir lova, kurioje jis pasakojo nakvojus daug įžymių jį lankusių žmonių – Zigimą Zinkevičių ir kitus (dabar išvardyti jų jau nebegaliu). Tik man pačiam į tą lovą atsigulti neteko, mane pas save apgyvendino Schmalstiego dukters šeima, tik ne Roxanne'os, o Lindos.

Dar ir parodą atsimenu, kurią universitete Schmalstiegas suorganizavo: daug įvairiausių senųjų lietuviškų raštų knygų, leistų Lietuvoje ir ne Lietuvoje, netgi keli tomai Vokietijoje leistos Jono Bretkūno Biblijos, kurių kainos buvo astronominės. Paklaustas Schmalstiegas pakomentavo: „Aš neperku tų knygų, paprašau leidyklos egzemplioriaus, man atsiunčia, o aš parašau recenziją.“ Schmalstiegas garsėjo sugebėjimu rašyti įvairiausių knygų recenzijas. Kai 1998 m. kūrėm žurnalą *Archivum Lithuanicum*, pakvietėm Schmalstiegą į redkolegiją, jis mielai sutiko. Ir retas žurnalo tomas liko be jokios Schmalstiego recenzijos. Prof. Philipas Baldis, apžvelgdamas Schmalstiego kūrybos kelią, pastebėjo, kad jo recenzijos sudaro keletą šimtų puslapių. Recenzijos – kaip mokslinio dialogo forma.

Žinoma, ne recenzijos Schmalstiego kūryboje svarbiausia. Kažkuriais metais rašydami *Archivum Lithuanicum* projektą Lietuvos mokslo tarybai turėjome pateikti redkolegijos narių publikacijų sąrašus. Tada jau visi dirbom kompiuteriais, bet ne visi jie būtinai buvo suderinami, ir iš Schmalstiego gavau daugybę puslapių ne iš eilės susidėliojusių keistai koduotų jo publikacijų sąrašų, kurių atnarplioti gerai turbūt net nepajėgiau. Bet vis tiek buvo visiškai aišku, kad iš visų redkolegijos narių Schmalstiego sąrašas pats įspūdingiausias. Daugybė knygų ir straipsnių iš lituanistikos, prūsistikos, indoeuropeistikos. Prof. Phillipas Baldis ir prof. Pietro'as U. Dinis 2004 m. suregistravo Schmalstiego bibliografiją, kuri tada sudarė 19 knygų, 220 straips-

Near Linda, Well last night had a 22 Dec. 1976
great send-off at the Vilnius railroad station.
Sabaliauskas, his two daughters, the son-in-law, the
two grand-children, Vitkuskas, his wife, one son +
girl friend, Palionis, Mašulis, Karalūnas, & Usprens
all came & poured me on to the train. I had
had dinner at Ambranus' before. The compartment
was empty until we got to Smolinsk where some
small dark-haired fellow got on. The same
guy who had met me before met me at the
station this time and I had ordered a porter
and this was fortunate because my car was
up far from the station that there was no
platform, so I had to get off in the snow. We
then waited about an hour in line to get
a cab and then came to the Academy
Hotel on Sanshaya Ulitsa. I called
Tuporov and he invited me for tomorrow
night. Then I called the editorial office
of "Probleme in Linguistics". The editorial
asst. came to my hotel room & I
re-read the ms., the copy of which
had been lost and then after some
requests that I send some books the
ed. asst. brought up another review.
The editor wants to change my
review into a review article, so
now I have to get a copy of the book I
reviewed & check on that. During
my stay in Moscow, I asked if he

Williamo R. Schmalstieg's laiškas dukrai Lindai iš Maskvos po apie pusę metų trukusios
Fulbrighto stažuotės Vilniuje, 1986 m. gruodžio 22 d.

couldn't wait until I got back to the
VGA, but he wants to get the thing in
press, so I have to do it now. So I will
spend my week in Harrow working
not going off. By the way, the weather
isn't too bad now, sort of sloppy,
but not too cold. I called the
cultural affairs officer who is taking
care of exchanges & I may go to see her
tomorrow briefly & she will send some
books back for me. I started work already
on the article/review & I will work on
it tomorrow too - Love, buddy

P.S. I will go out & mail this at the
P.O. next door, rather than go all
the way downtown

1970 m. II baltistų kongreso metu Lietuvoje:
Williamas R. Schmalstiegas (kairėje) ir Jonas Kazlauskas;
skaidrė daryta Schmalstiego aparatu

nių ir 115 recenzijų (iš viso 354), daug jų dar parašė ir po 2004-ųjų. Schmalstiegas buvo ir visada liks pasauline lituanistikos ir baltistikos, ypač prūsistikos, žvaigžde. Amerikietis lingvistas, dar jaunystėje labai gerai išmokęs lietuvių kalbą, su bendraautoriais išleidęs lietuvių kalbos vadovėlį angliškai, iš kurio daugelio leidimų kalbos mokėsi net kelios amerikiečių kartos, turėjęs daug draugų ir bičiulių lietuvių, latvių, baltistų, mylėjęs Lietuvą, ne vieną sykį joje lankęsis ir sovietmečiu, ir vėliau.

Liko Schmalstiego laišku. Čia pateikiu vieno 2012 m. spalio 9 d. elektroninio laiško ištrauką, iš jų matyti jo lietuvių kalbos mokėjimas. Schmalstiegas mane guodė, kai jam skundžiausi, kad nesiseka anglų kalbos artikelių suvaldyti (visiško autentiškumo dėlei nieko nekeičiu ir nesužymiu diakritikų):

Mielas Giedriau, Nereikia atsiprasyti uz Tavo angļu kalba. As buciau labai dekingas, jeigu as taip gerai rasyciau lietuviskai, kaip Tu angliskai. As pastebejau, kad musu universitete yra daug stipriu rusu mokslininku, kurie nemoka vartoti angļu kalbos artikeli. Is kitos puses kvailiausi zmonos mokytojai, kurie kalba angliskai visa gyvenima siuo atveju niekada neklysta. As pats nesuprantu taisykliu, pvz. mes sakome 'during World War II' (be artikelio) o is kitos puses 'during the Second World War' (su artikeliu). Nesuprantu skirtumo priezasties.

Williamas R. Schmalstiegas viešbutyje
„King George“ Atėnuose, Graikijoje, 2015 m. rudenį;
Roxanne'os Bolinger fotografija

Akivaizdu, kad jis mokėjo lietuviškai puikiai. Ir žinojo ar jautė, kaip su tuo Antrojo pasaulinio karo artikeliu iš tiesų yra (istorinės sintaksės specialistas!), bet susimenkindamas norėjo sumenkinti mano silpnybes.

Iš to paties laiško apie jo pažintis su Amerikos lituanistais:

Aciu uz Tavo pastabas apie Dambriuno straipsni. Kaip Tu zinai, zurnalas Gimtoji kalba buvo isleistas Cikagoje. Redaktorius buvo L. Dambriunas. Redakcine komisija: P. Jonikas, A. Salys (mano profesorius universitete) ir Pranas Skardzius. Asmeniskai pazinojau visus. Buvau to zurnalo prenumeratas. Perskaitau dabar daug to zurnalo straipsniu ir rasau angliskai santrauku. Nezinau ar galesiu isspausdinti. Iki siol negalvoju apie tai.

Prieš porą dešimtmečių Lietuvos mokslo biurokratai buvo susigalvoję, kad labiausiai vertins tuos mokslo straipsnius, kurie spausdinti ISI (Thomson) žurnalų sąrašė. Į jį patekti ne angliškai leidžiamiems žurnalams būdavo beveik neįmanoma, bet biurokratai vis tiek mokslininkus spaudė, ir ne tik genų ar žvaigždžių spektrų skaičiuotojus, bet ir grafemų bei metonimijų tyrėjus. Tada teiravausi Schmalstiego, ką jis žino apie tą ISI žurnalų sąrašą Amerikoje, ar jo universitetinė karjera kaip nors nuo jo priklausė. Po keleto dienų gavau elektroninį atsakymą: Schmalstiegas sakė klausęs savo bibliotekos

bibliotekininkų apie sąrašą, tie turėjo paieškoti, paieškoję surado. Schmalstiegas sakė, tikrai, sąrašas atrodantis įdomus, ir dar padėkojo, kad informavome apie jį. Bet per savo ilgametę humanitaro mokslininko karjerą Amerikoje su ISI sąrašu susidūręs nebuvo.

Schmalstiegas buvo tas profesorius, kuris apie 1970 m. kvietė Vilniaus universiteto profesorių Joną Kazlauską atvykti pas jį skaityti paskaitų. Jis labai norėjo nugalėti visas biurokratinės kliūtis tam kvietimui įgyvendinti ir jau buvo daug nuveikęs, kad amerikiečiai jį priimtų. Tačiau prof. Kazlauskos likimas buvo tragiškas, manoma, kad ir dėl tų pastangų vykti į Ameriką sovietų valdžia jį nužudė.

2007 m. Iliojaus universitetas Čikagoje sumažino lituanistinių programų apimtį, uždare magistro ir daktaro programas Lituanistikos katedroje, paliko tik atskirus lituanistinius kursus. Gal apie porą metų stengėmės ieškoti moralinės ir kitokios paramos tarp institucijų, mokslininkų, visuomenės narių Amerikoje ir Lietuvoje. Ir tada sužinojau paslaptį, kažkas universitete man pašnibždėjo į ausį, kad prof. Schmalstiegas universitetui dovanavo 1000 dolerių, kad būtų išlaikytos minėtos programos neuždarytos. Oficialiai universitetas mums net nepranešė, kad tokią paramą buvo gavęs.

Buvo laiko tarpas, kai Schmalstiegas prašė manęs siuntinėti jam įrašytas Lietuvos televizijos „Panoramos“ laidas. Mat anksčiau buvo turėjęs galimybę gauti, kad ir kiek pasenusių, lietuviškų TV programų per kažkokius senovinius kabelinius tinklus. Bet laikui bėgant tie tinklai lietuviškos produkcijos atsisakė. Tada jau Lietuvos TV įdėdavo savo programų į internetą, ir atsisiuntęs „Panoramas“ internetu, įrašydavau į CD diskus ir paštu siųsdavau Schmalstiegui iš Čikagos į Pensilvaniją. Siuntinėdavau gal metus kitus, kol Schmalstiegas išgijo tokį kompiuterį, su kuriuo pats galėjo „Panoramas“ pasižiūrėti.

2004 m. prof. Baldis ir prof. Dinis parengė straipsnių rinkinį „festšriftą“ Schmalstiego jubiliejui. Ta proga iš Italijos tame renginyje dalyvauti atvyko Dinis, aš prisijungiau iš Čikagos. Videoįspūdžių apie renginį galima pasižiūrėti čia: <https://vimeo.com/503916734>.

Paskutinį kartą mačiau Schmalstiegą skaitantį pranešimą 2012 m. mūsų organizuotoje AABS konferencijoje Iliojaus universitete Čikagoje.

Žmogus Schmalstiegas buvo toks, koks gal norėtum pats būti, bet niekada nebūsi. Šamojingas, malonus, nuolatos besišypsantis, turintis subtilų humoro jausmą, pasakojantis linksmas istorijas. Atrodė tiesiog nemokantis supykti.

GIEDRIUS SUBAČIUS
Department of Polish, Russian and Lithuanian Studies
University of Illinois at Chicago
601 S. Morgan St.
Chicago IL 60607, U.S.A.

Gauta 2021 m. rugsėjo 11 d.

XIX amžiaus istorijos skyrius
Lietuvos istorijos institutas
Tilto g. 17
LT-01101 Vilnius, Lietuva
el. p.: subacius@uic.edu